

Kravchuk V. The Institutional (Branch) Normatively-legal Guarantees of Judge's Activity in Ukraine.

The article defines the general institutional provisions (branch) legal guarantees of the judges' activity and their essential characteristics. According to the legal nature legal guarantees are divided into general legal guarantees and institutional guarantees (imperative and dispositive; general, special and exceptional, permanent, temporary and emergency; general state and local; material and procedural; guarantees of realization, guarantees of protection and guarantees of defense. The author formulated the definition of "institutional (branch) legal guarantees of the judges' activity" as a set of interrelated rules of law that form a unified legal framework for the effective implementation of functions and powers, that is a holistic legal mechanism that ensures the implementation of the judges' rights and duties.

Key words: guarantees of activity of judges, institutional (branch) normatively-legal guarantees, constitutional guarantees.

УДК 349.134(477)

О. Кудрявцева

**Конституційні засади захисту прав і свобод дитини в Україні:
досвід, проблеми, перспективи**

Стаття присвячена актуальним питанням теорії та практики утвердження та функціонування конституційних засад захисту прав і свобод дитини в Україні. Аналізуються витoki і досвід забезпечення прав і свобод дитини у міжнародних документах і національних конституціях, а також відповідна правозастосовна практика. Визначаються проблеми забезпечення прав дітей в умовах проведення антитерористичної операції (АТО) на Сході України. Досліджуються перспективи удосконалення конституційних засад захисту прав і свобод дитини в Україні та обґрунтовуються пропозиції щодо вдосконалення Конституції України, а також цивільного та сімейного законодавства.

Ключові слова: дитина, правовий статус дитини, конституційна правосуб'єктність дитини, захист прав і свобод дитини.

Постановка наукової проблеми та її значення. Конституція України визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю, сенсом існування нашої держави. При цьому, особливе місце в системі конституційних прав і свобод людини займають права людей, які потребують найбільшої уваги і захисту з боку суспільства та держави – це конституційні права дитини.

Ідея виокремлення прав та свобод дитини у самостійну групу прав людини свій розвиток у конституційному законодавстві та правозахисній практиці держав світу та Європи зокрема порівняно не давно. Уперше про «інтереси дитини» на початку XX ст. було згадано на Гаазькій конференції з міжнародного приватного права (1902) та популярній роботі шведської феміністки Е. Кей «Століття Дитини» (1903). У 1920 р. за ініціативи Е. Джебба було створено Міжнародний Союз Порятунку дітей, що допомагала у всьому світі дітям, постраждалим від I світової війни. А вже у 1924 р. Ліга Націй прийняла перший спеціальний акт у сфері захисту прав дитини - Женевську декларацію прав дитини [5, с. 1].

Зі створенням у 1945 р. ООН увага до захисту прав дитини у світі посилилась. Ці питання отримали своє закріплення в Загальній декларації прав людини 1948 р., у Міжнародних пактах 1966 р. Зокрема, у п. 1 статті 24 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права закріплено, що кожна дитина без будь-якої дискримінації ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, майнового стану або народження має право на такі заходи захисту, які є необхідними в її становищі, як малолітньої, з боку її сім'ї, суспільства і держави.

У подальшому міжнародні стандарти у сфері прав дитини і правовий механізм їх захисту були унормовані в таких документах ООН як Декларація прав дитини 1959 р. і Конвенції про права дитини 1989 р. [7], яку правозахисники називають іще «міжнародною дитячою конституцією». Більшість держав світу, включаючи й Україну, не лише ратифікували Конвенцію про права дитини, а й втілили її положення в національних конституціях. Зокрема, стаття 52 Конституції України встановила

рівність усіх дітей у їх правах, не залежно від походження, та заборонила будь-яке насильство над дитиною та її експлуатацію.

Разом із тим, правові реалії сьогодення засвідчують, що конституційно-правовий механізм захисту прав дитини в Україні та за кордоном не в усіх випадках є ефективними і потребують свого удосконалення. Продовжується практика нелегального використання праці дітей, посилення дитячої злочинності, втягування дітей у збройні конфлікти тощо.

Діти усе частіше стають жертвами військового протистояння в Східній Україні. Так, 29 липня 2014 року в наслідок обстрілу бойовиками на ділянці траси Донецьк-Волноваха автобусу, що перевозив дітей загинула 1 дитина, а 10 отримали поранення [2]. В цілому, ж за даними ООН, на 11 вересня 2014 року в результаті бойових дій у зоні проведення АТО загинуло 27 дітей, а 56 дітей отримали поранення [1]. Значна кількість дітей стала вимушеними переселенцями.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вище зазначене вимагає формування нової ефективної концепції конституційно-правових основ захисту прав дитини в Україні, яка б стала надійним науковим підґрунтям для відповідної правотворчої та правозахисної діяльності. Безперечно, проблеми прав дитини не залишилися поза увагою правознавців. Окремі з них досліджувалися в роботах таких вітчизняних науковців як Ю. Барабаш, О. Батанов, А. Колодій, А. Крусян, О. Лотюк, О. Марцеляк, В. Погорілко, О. Пушкіна, А. Селіванов, О. Скрипнюк, О. Совгиря, П. Стецюк, Ю. Тодика, В. Федоренко, Ю. Фрицький, В. Шаповал, Ю. Шемшученко та ін. Але на монографічному рівні проблема захисту конституційно-правових основ захисту прав дитини в Україні була системно здійснена автором цієї публікації лише в 2014 році [5].

Мета й завдання статті. Мета нашого дослідження полягала в тому, щоб на основі досягнень правової науки, аналізу вітчизняного та зарубіжного законодавства, практики його реалізації у правозахисній сфері, сформулювати цілісну концепцію конституційних основ захисту прав дитини та правового механізму його реалізації в Україні, а також обґрунтувати відповідні пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного конституційного законодавства. Загалом ця мета була досягнута в низці висновків, положень і пропозицій, оприлюднених у наших публікаціях [4, 6, 8].

Так, нами було доведено, що захист прав дитини є конституційно-правовим та міжнародним обов'язком сучасної Української держави перед громадянами, суспільством і міжнародною спільнотою, що реалізується за допомогою системи принципів, механізмів і процедур. При цьому держава бере на себе зобов'язання захищати права індивіда, насамперед дитини, за умов гарантування їх достатнього захисту з боку громадянського суспільства.

Ідеться не лише про громадянське суспільство в цілому, а насамперед про ті інститути громадянського суспільства, що здійснюють спеціалізовану правозахисну діяльність щодо дітей. У контексті подій на Сході України слід відзначити успішну діяльність волонтерських організацій і окремих добровольців-волонтерів, які унеможливлювали вивезення дітей-сиріт з Луганської та Донецької областей до Росії, займалися їх евакуацією з зони проведення АТО до Центральної та Західної України.

Але, захист прав і свобод дитини в умовах воєн, надзвичайних станів чи проведення антитерористичних операцій не спростовує необхідності повсякденного захисту законних інтересів цієї категорії наших співгромадян. Задля цього в Україні за роки незалежності утвердились конституційно-правові основи захисту прав і свобод дитини. Під ними слід розуміти, у першу чергу, систему закріплених у Конституції та законах України, інших актах чинного законодавства правових норм і принципів, якими визначаються та закріплюються основоположні конституційні права дитини, зобов'язання держави щодо практичної реалізації цих нормативно-правових приписів, а також механізми контролю за виконанням державою своїх зобов'язань у галузі права та відновлення порушених прав дитини.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Очевидно, що ефективність захисту прав дитини в окремо взятій державі, включаючи й Україну, залежить від сприйняття та реалізації стандартів прав дитини, визначених в уже згадуваній Конвенції про права дитини 1989 р. і інших важливих міжнародних документах правозахисного змісту. Імплементация міжнародних стандартів у цій сфері є пріоритетним напрямом правозахисної діяльності держави і громадянського суспільства в Україні.

Це підтверджується й системним удосконаленням конституційного законодавства у сфері захисту прав дитини, приведенням його у відповідність до міжнародних правозахисних стандартів і наявністю спеціалізованих інституцій, таких, як дитячий омбудсман, уповноважених здійснювати захист прав дитини. До того ж Україна, як одна з держав-засновниць ООН, є важливою складовою в механізмі міжнародного захисту прав дитини.

Права та свободи дитини складають основу, серцевину її конституційно-правового статусу. Під самим же статусом дитини слід розуміти сукупність прав і обов'язків, установлених державою у відповідній юридичній формі. При цьому, дитина одночасно наділена загальним (конституційним), галузевим, спеціальним (родовим) та індивідуальним правовими статусами. Але, саме конституційний статус дитини є визначальним і узагальнюючим для інших, похідних статусів дитини.

З огляду на зарубіжний досвід унормування підстав для набуття дитиною конституційно-правового статусу, а також зважаючи на особливості правосуб'єктності дитини у вітчизняному цивільному праві, нами обґрунтовано висновок, що конституційне право на життя людини (невід'ємне, невідчужуване) виникає з моменту зародження життя.

З огляду на це було запропоновано статтю 27 Конституції України [3] викласти у такій редакції: «Стаття 27. Кожна людина має невід'ємне право на життя. Кожна людина має право на життя. Початком життя людини є досягнення внутрішньоутробним плодом шеститижневого строку розвитку. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави - захищати життя людини», внівши відповідні зміни до Основного Закону. Тим більше, що в 2014-2015 рр. Конституція України очікувано зазнає свого удосконалення.

Конституційні новели повинні отримати своє продовження та завершення в галузевому законодавстві. У цьому сенсі частину другу статті 122 Сімейного кодексу України можна було б викласти у такій редакції: «... дитина, яка народжена до спливу дев'яти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним, походить від подружжя». Тобто, біологічний строк, на наш погляд, повинен становити дев'ять місяців, а не десять, як це передбачає чинна редакція вказаної правової норми.

До того ж, правовий статус насцитуруса (ненародженої дитини) слід чітко окреслити і в цивільному праві та доповнити Цивільний кодекс України статтею 1222-1 такого змісту: «Насцитурус. Насцитурусом є дитина, яка на момент смерті свого батька (спадкодавця) вже була зачата, але ще не народилась. Моментом народження насцитуруса є момент відділення плода від організму матері шляхом пологів» [5, с. 14-15].

Реалізація конституційно-правового статусу дитини в Україні залежить, у першу чергу, від ефективного захисту її прав і свобод. На нашу думку, захист прав дитини в Україні являє собою визначену законодавством України систему правових, організаційних, матеріально-правових, процесуальних та інших заходів, що здійснюються органами державної влади і управління, їх посадовими особами, громадськими об'єднаннями, а також громадянами, іноземними громадянами та особами без громадянства з метою забезпечення прав дитини.

При цьому, міжнародний захист прав дитини – це насамперед система правових норм і загальновизнаних норм міжнародного права, якими визначаються та закріплюються в договірному порядку права дитини, зобов'язання держав щодо практичної реалізації цих міжнародно-правових приписів, а також міжнародний механізм контролю за виконанням державами своїх міжнародних зобов'язань у цій галузі права та відновлення порушених прав не абстрактної, а конкретної дитини [5, с. 15].

Механізм реалізації конституційних прав і свобод дитини в Україні є визначеною в Конституції та законах України системою засобів, які забезпечують створення належних умов для виконання взятих державою на себе зобов'язань у сфері утвердження та захисту конституційних прав дитини. Під структурою цього правового механізму пропонується розуміти внутрішню побудову цього механізму, представлену насамперед нормативно-правовими і інституційними механізмами захисту конституційних прав дитини в Україні.

Нині в Україні утвердилася та функціонує система суб'єктів, які відповідно Конституції та законів України, зобов'язані чи наділені правом захищати права і свободи дитини. Серед них: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації, суди загальної юрисдикції, Конституційний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений Президента України з прав дитини, адвокатура та правоохоронні органи України та ін. Перспективним для посилення цієї системи вбачається за діяння потенціалу органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, особливо за умови реалізації реформ з децентралізації публічної влади, виголошених Президентом України П. Порошенком, а також інститутів громадянського суспільства та профільних правозахисних міжнародних організацій.

Конституцією України встановлено низку нормативно-правових гарантій захисту прав дитини в Україні, до яких, як видається, слід віднести: 1) неможливість внесення змін до Конституції України, якщо такі зміни передбачають скасування чи обмеження прав та свобод людини і

громадянина (частина перша ст. 157 Конституції України); 2) покладання на державу обов'язку дотримуватися і захищати права та свободи людини і громадянина (частина друга ст. 3 Конституції України); 3) визнання прямої дії норм Конституції України, в тому числі тих, які закріплюють права та свободи людини і громадянина в Україні (частина третя ст. 8 Конституції України); 4) встановлення в нормах Конституції України та інших законодавчих актах юридичної відповідальності громадян, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та посадових осіб за порушення прав і свобод дитини в Україні; 5) конституційне визнання права кожної дитини без будь-яких виключень чи обмежень захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань усіма засобами, не забороненими законом (частина п'ята ст. 55 Конституції України); 6) конституційне визнання права особи на правову допомогу (ст. 59 Конституції України); 7) конституційне закріплення права кожного на судовий захист (частина перша ст. 55 Конституції України); 8) закріплення в Конституції України та інших законодавчих актах демократичних принципів судочинства (ст.ст. 58 - 63, 129 Конституції України), гуманного ставлення до осіб, притягнутих до кримінальної та адміністративної відповідальності (ст.ст. 28 - 29 Конституції України); 9) конституційне закріплення системи спеціальних державних органів, до компетенції яких належать повноваження щодо захисту конституційних прав і свобод людини (Конституційний Суд України); 10) закріплення в Конституції України інших видів гарантій прав і свобод людини (основ демократичної системи влади, основних напрямів соціально-економічної політики України як соціальної держави).

У своїй сукупності нормативно-правові та інституційні гарантії визначають основи конституційно-правового статусу дитини в Україні, насамперед її основні права та шляхи і механізм їх правового захисту.

Нині механізм захисту конституційних прав дитини в Україні розвивається та удосконалюється шляхом: 1) запровадження міжнародних стандартів у сфері захисту прав дитини; 2) підготовки та прийняття нових законодавчих актів, які регулюватимуть суспільні відносини у сфері захисту прав дитини; 3) подальшої гуманізації національного законодавства щодо забезпечення прав дитини; 4) вдосконалення компетенції, форм, методів діяльності уповноважених державних органів, на яких покладено обов'язки щодо захисту прав дитини в Україні; 5) всебічне використання здобутків юридичної науки для удосконалення чинного законодавства та правотворчої практики у сфері захисту прав дітей [5, с. 11].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Наше дослідження підтверджує нагальну потребу щодо започаткування в науці конституційного права дискурсу, предмет якого має охопити всі особливості правових явищ, так чи інакше пов'язаних із захистом прав дитини, узагальнити основні теоретичні висновки галузевих юридичних наук і сформулювати на цих засадах положення, які б отримали загальне визнання та увійшли до арсеналу категорій і понять загальної теорії права, конституційного права, інших галузевих юридичних наук.

Найголовнішими результатами такого дискурсу буде напрацювання концептуальних і практично-прикладних пропозицій щодо особливостей захисту життя та здоров'я, законних інтересів, прав і свобод дітей, що нині перебувають в місцях проведення АТО на Сході України, чи стали вимушеними переселенцями як в Україні, так і поза її межами.

Джерела та література

1. В зоні АТО загинуло більше 3 тисяч 170 людей – ООН. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.5.ua/svit/item/393844-v-zoni-ato-zahynulo-bilshe-3-tys-170-liudei-onn>
2. Діти в зоні АТО. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=ucFENjTHXig>
3. Конституція України, прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
4. Кудрявцева О. М. Конституційно-правові основи захисту прав дитини в Європі: історія та сучасність / О. М. Кудрявцева // Права та свободи людини в контексті модернізації Конституції України / За заг. ред. проф. В.В. Коваленка; матер. наук.-практ. інтернет-конференції ННІЗН НАВС (м. Київ, 23 січня 2014 р.). – К. : Вид-во Ліра-К, 2014. – С. 71 – 73.
5. Кудрявцева О. М. Конституційно-правові основи захисту прав дитини в Україні / О.М. Кудрявцева : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – К., 2014. – 21 с.
6. Кудрявцева О. М. Нормативно-правове забезпечення конституційних прав дитини в Україні / О. М. Кудрявцева // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. - № 8. – С. 19 – 25.
7. Про ратифікацію Конвенції про права дитини: Закон України від 27 лютого 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 13. - Ст. 145

8. Kudriawcewa J. O wzmacnianiu konstytucyjnych ram zabezpieczających prawa dzieci na Ukrainie / J. Kudriawcewa // Acta scientific Academiae Ostroviensis. – 2013. – № 1. – Sectio A. – S. 355-368.

Кудрявцева О. Конституционные основы защиты прав и свобод ребенка в Украине: опыт, проблемы, перспективы. Статья посвящена актуальным вопросам теории и практики учреждения и функционирования конституционных основ защиты прав и свобод ребенка в Украине. Анализируются истоки и опыт обеспечения прав и свобод ребенка в международных документах, в частности, в Конвенции о правах ребенка 1989 г., и национальных конституциях и законах, а также соответствующая правоприменительная практика. Определяются проблемы обеспечения прав ребенка в условиях проведения антитеррористической операции (АТО) на Востоке Украины. В частности, детей, которые остаются в зоне военного конфликта в населенных пунктах Донецкой и Луганской областей, а также детей-переселенцев. Исследуются перспективы совершенствования конституционных основ защиты прав и свобод ребенка в Украине и обосновываются предложения по совершенствованию Конституции Украины, а также гражданского и семейного законодательства.

Ключевые слова: ребенок, права и свободы ребенка, конституционная правосубъектность ребенка, защита прав и свобод ребенка.

Kudryavtseva O. The Constitutional Bases of Child's Rights and Freedoms Protection in Ukraine: Experience, Problems and Prospects. The article is devoted to the vital theoretical and practical issues of establishment and functioning of the constitutional basis for the protection of rights and freedoms of the child in Ukraine. The origins and experience in ensuring the rights and freedoms of the child in international documents, in particular the Convention on the Rights of the Child of 1989, national constitutions and laws, and appropriate legal practice, are analyzed. Problem of ensuring the rights of the child during counterterrorism operation (CTO) in the Eastern part of Ukraine are stated. In particular, problem of the children who remain in the war zone in the cities of Donetsk and Lugansk regions, as well as of the children-migrants, is uncovered. The author researched the prospects of improving constitutional principles for protecting the rights and freedoms of children in Ukraine and grounded proposals to improve the Constitution of Ukraine, civil and family law.

Key words: child, rights and freedoms of the child, the constitutional legal capacity of the child, protection of the rights and freedoms of the child.

УДК 001.92:351.811(477)

В. Микулець

Єдиний інформаційний простір: формування та застосування у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні

У статті проаналізовано поняття «єдиний інформаційний простір» і інтерпретовано його зміст до потреб нормативно-правового забезпечення дорожнього руху в Україні, визначено особливості формування та застосування його в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Встановлено, що єдиний інформаційний простір безпеки дорожнього руху України існує як органічна складова світового і європейського інформаційних просторів, що поєднує ефективне застосування транскордонної інформаційної інфраструктури, врахування національних інтересів і економічної доцільності, підтримання належного рівня інформаційної безпеки.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, єдиний інформаційний простір, безпека дорожнього руху, державтоінспекція.

Постановка проблеми. Інформатизація дорожньої галузі на сьогодні є одним з головних пріоритетів України, метою якої є побудова інформаційного суспільства, орієнтованого на інтереси людей, відкритого для всіх і спрямованого на розвиток. Завданням інформатизації є допомогти кожному у створенні і накопиченні інформації та знань, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, надати можливість людям повною мірою реалізувати свій потенціал, який сприяє суспільному і особистому розвитку, підвищенню якості життя.

Державна служба автомобільних доріг України має на меті сприяти формуванню державної політики у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху та її реалізації на території держави, адже від ефективності цього управління багато в чому залежить соціально-економічний розвиток нашої держави.